

NOVE APLIKACIJE V SISTEMU COBISS

Marta Seljak

Institut informacijskih
znanosti, Maribor

Kontaktni naslov:
marta.seljak@izum.si

Izvleček

V prispevku so predstavljene nove aplikacije COBISS in njihova uporaba pri poslovanju knjižnic v okviru mreže COBISS.Net. Poudarek je na predstavitvi novosti v sistemu vzajemne katalogizacije ob prehodu na nov vmesnik COBISS3/Katalogizacija. Opisan je novi način ažuriranja bibliografskih podatkov, ki bo za razliko od sedanjega dajal prednost vzajemni bazi podatkov COBIB in s tem prispeval k boljši kakovosti in racionalnosti bibliografskega sistema. Na osnovi faktografskih podatkov je prikazana tudi stopnja uporabe lokalnih aplikacij COBISS3 ter novosti v spletnih aplikacijah za končne uporabnike in za podporo upravljanju sistemov v mreži COBISS.Net.

Ključne besede

sistem vzajemne katalogizacije, zagotavljanje kakovosti bibliografskih baz podatkov, lokalne aplikacije COBISS3, spletne aplikacije COBISS, aplikacije za podporo upravljanju sistemov COBISS

Abstract

The paper presents new COBISS applications and their use by libraries operating within the COBISS.Net network. An emphasis is placed on new features in the shared cataloguing system, in particular, when moving to a new COBISS3/Cataloguing interface. Described is a new method of updating bibliographic data which, unlike the existing method, will give preference to the COBIB shared bibliographic database and thus improve the quality and the rationale of the bibliographic system. Based on factual data, the paper also describes the level of use of COBISS3 local applications, and presents news in web applications to be applied by end users as well as in applications designed to support systems management within the COBISS.Net network.

Keywords

shared cataloguing system, quality control of bibliographic databases, COBISS3 local applications, COBISS web applications, COBISS managing systems applications

UVOD

Pred dvajsetimi leti vzpostavljen sistem vzajemne katalogizacije COBISS deluje v petih državah od šestih, nastalih na področju nekdanje Jugoslavije (Slovenija, Bosna in Hercegovina, Makedonija, Srbija, Črna gora), v Bolgariji in Albaniji pa potekajo pripravljalne aktivnosti za njegovo implementacijo.

Bibliografski sistemi v posameznih državah, še zlasti avtomatizacija lokalnih funkcij v posameznih knjižnicah, beležijo različno stopnjo implementacije in uporabe razpoložljivih aplikacij.

IZUM razvija in vzdržuje naslednje štiri skupine aplikacij:

- sistem vzajemne katalogizacije (bibliografski sistem na državni ravni),
- aplikacije za avtomatizacijo lokalnih funkcij knjižnic,
- spletne aplikacije za končne uporabnike,
- aplikacije za podporo upravljanju in vzdrževanju sistemov v mreži COBISS.Net.

Z vidika prioritete lahko razvoj in vzdrževanje aplikacij COBISS razvrstimo v tri skupine:

- tekoče dopolnjevanje programske opreme COBISS na osnovi predlogov knjižnic in drugih uporabnikov sistema in servisov, ki se odraža v povprečno treh ali štirih novih verzijah letno;
- razvoj aplikacij in funkcij, ki v okolju COBISS2 ne obstajajo (COBISS3/Medknjižnična izposoja, COBISS3/Nabava, COBISS3/Zaloga, COBISS3/Se-

rijske publikacije, normativna kontrola korporacij in predmetnih oznak, Splošni geslovnik COBISS.SI itd.);

- prenos obstoječih aplikacij COBISS2 v novo okolje COBISS3 (COBISS3/Izposoja, COBISS3/Katalogizacija itd.).

Pri uvajanju novih aplikacij in novosti, ki jih prinašajo nove tehnologije, se srečujemo z zanimivim protislovjem. Na eni strani imamo knjižnice, ki s težavo spremljajo novosti in jih običajno odklanjajo. Za te knjižnice je novosti preveč. Na drugi strani pa imamo celo vrsto zahtev ter predlogov knjižnic in drugih uporabnikov za dopolnitve in izboljšave posameznih aplikacij, ki jih ne uspemo realizirati. Z vidika teh knjižnic je razvoj prepočasen in novosti premalo.

Zahtevki za dopolnitve programske opreme, ki jih prejemo od knjižnic in drugih uporabnikov, so pomembna osnova za določanje prioritet razvoja v okviru vsakoletnega programa dela IZUM-a. Največ nerealiziranih zahtevkov se nanaša na COBISS/OPAC, in sicer več kakor 160. Za tri aplikacije COBISS2 je nerealiziranih približno 300 zahtevkov, enako število nerealiziranih zahtevkov pa se nanaša na pet aplikacij COBISS3.

Predlog razvojnih projektov in nalog za letni program dela pripravi IZUM, obravnava ga najprej Svet članic COBISS, sprejema Upravni odbor IZUM-a, mnenje k programu poda Nacionalni svet za knjižnično dejavnost, potrdi pa ga vlada Republike Slovenije.

Obseg razvojnih aktivnosti IZUM-a ni tak, kot bi si ga želeli, saj so razpoložljivi človeški viri, namenjeni razvoju, omejeni. Razvojnimi projektom in nalogam je v IZUM-u namenjenih približno 35 odstotkov razpoložljivih človeških virov, medtem ko je 65 odstotkov namenjenih vzdrževanju operativnosti sistema in servisov.

Precejšen del razvojnih virov je potreben za optimizacijo programske opreme za vzajemno katalogizacijo in popravke v bibliografskih bazah podatkov ter drugih evidencah bibliografskega sistema. Prav tako je precej razvojnih virov namenjenih nekaterim nepogrešljivim pripomočkom bibliografske kontrole, ki so jih razvita knjižničarska okolja imela že pred začetki avtomatizacije knjižnic. V to kategorijo razvoja spada predvsem razvoj *Splošnega geslovnika COBISS.SI*.

SISTEM VZAJEMNE KATALOGIZACIJE

Poglavitna funkcija sistema vzajemne katalogizacije je izgradnja vzajemne bibliografsko-kataložne baze podatkov COBIB, lokalnih baz podatkov, normativne baze

podatkov CONOR ter baze podatkov CORES z retrospektivnimi podatki o uredništvu serijskih publikacij [1].

V sistem vzajemne katalogizacije so v Sloveniji za razliko od drugih sistemov vzajemne katalogizacije znotraj mreže COBISS.Net implementirane vse doslej razvite funkcije. Vzpostavljena je povezava z bibliografskima bazama podatkov ISSN in WorldCat ter normativno bazo podatkov LC Names z možnostjo prevzemanja bibliografskih in normativnih zapisov. Prav tako je v sistem vzajemne katalogizacije vključena normativna kontrola osebnih imen, zagotovljeno pa je tudi dnevno programsko usklajevanje bibliografske baze podatkov z normativno.

Tudi po številu sodelujočih knjižnic, številu registriranih uporabnikov (knjižničarjev), številu katalogizatorjev z licenco, številu bibliografskih zapisov v COBIB-u in številu knjižnic z avtomatizirano izposojjo je trenutno sistem v Sloveniji najboljšeje (tabela 1).

COBISS.Net	Začetek sistema	Število knjižnic	Število uporabnikov knjižničarjev	Število uporabnikov z licenco	Prirast zapisov v 2006	Število zapisov v COBIB	Izposoja
COBISS.SI	1987	345	1.990	775	193.876	3.169.608	200
COBISS.BH	1998	21	86	85	4.818	248.236	1
COBISS.MK	2001	22	186	53	8.992	364.095	1
COBISS.SR	2003	74	518	498	58.798	1.788.140	6
COBISS.CG	2003	10	46	37	3.998	111.984	1
Skupaj		472	2.826	1.448	270.482	5.682.063	209
COBISS.SI: 503.000 normativnih zapisov za osebna imena							

Tabela 1: COBISS.Net (oktober 2007)

Z rastjo in razvojem sistema postaja vedno bolj pomembna tudi kakovost bibliografskih podatkov v COBIB-u, ki so osnova vedno večjemu številu spletnih in lokalnih aplikacij. Vedno večja je izmenjava podatkov v okviru mreže COBISS.Net (tabela 2) in izmenjava z drugimi sistemi, kot npr. Google, WorldCat itd. Narašča tudi število knjižnic, ki samo prevzemajo podatke iz COBIB-a in nimajo zaposlenega katalogizatorja z licenco.

Nove tehnologije znatno poenostavljajo možnosti za povezovanje sistemov, hkrati pa se zahteve po racionalizaciji dela katalogizatorjev vedno bolj zaostrejejo. Novi koncepti, kot je npr. FRBR,¹ se trudijo bibliografske sisteme prilagoditi potrebam uporabnikov, kar hkrati pomeni zahtevo po enostavnejših in bolj konsistentnih pravilih za katalogizacijo. Ker takšnih pravil zaenkrat še ni, se pri kreiranju metapodatkov vedno pogosteje pojavljajo vsebinski problemi na ravni strukture in kakovosti podatkov.

COBISS.Net	Prevezeto iz COBIB.SI	Prevezeto iz COBIB.BH	Prevezeto iz COBIB.MK	Prevezeto iz COBIB.SR	Prevezeto iz COBIB.CG	Skupaj
COBISS.SI	-	159	450	3.954	63	4.626
COBISS.BH	2.158	-	40	12.566	89	14.853
COBISS.MK	1.490	126	-	4.619	6	6.241
COBISS.SR	8.351	1.808	994	-	1.130	12.283
COBISS.CG	1.988	190	42	41.484	-	43.704
Skupaj	13.987	2.283	1.526	62.623	1.288	81.707

Tabela 2: Izmenjava bibliografskih zapisov v COBISS.Net (od 11. 11. 2004 do 11. 11. 2007)

Za COBISS v Sloveniji je značilna velika razpršenost katalogizacijskega dela. Povprečno število kreiranih zapisov na katalogizatorja na leto je skromno in znaša okrog 300 bibliografskih zapisov. Zaostajanje pri posodabljanju katalogizacijskih pravil in njihova pomanjkljiva dokumentiranost predstavljata dodaten problem, zato je zagotavljanje ustrezne usposobljenosti katalogizatorjev zelo težavno, še posebej v majhnih knjižnicah.

Najbolj kritična je kakovost bibliografskih podatkov v vzajemni bazi podatkov COBIB.SI. Mnogi katalogizatorji namreč poskrbijo le za kakovost bibliografskih zapisov v lokalni bazi podatkov, medtem ko se za kakovost zapisov v COBIB-u ne čutijo odgovorne. Žal pri tem niso izjema niti katalogizatorji v NUK-u. Programska oprema pa je zasnovana tako, da se popravki bibliografskih podatkov vedno shranijo v lokalno bazo podatkov, v COBIB pa samo ob določenih pogojih, kar praviloma zahteva od katalogizatorja več dela in truda.

Pred kratkim smo izvedli analizo "predpublikacijskih" zapisov in ugotovili, da ima več kakor 3.000 bibliografskih zapisov v COBIB.SI še vedno status predhodnega nepopolnega zapisa, čeprav so bili bibliografski zapisi v številnih lokalnih bazah podatkov medtem že dopolnjeni skladno s podatki na medtem že objavljeni publikaciji. Večino zapisov so kreirali katalogizatorji v NUK-u, manjši delež pa tudi katalogizatorji v Univerzitetni knjižnici Maribor in Centralni medicinski knjižnici v Ljubljani. Pripravili smo sezname teh zapisov in jih razdelili 185 knjižnicam, ki imajo publikacije v svoji zalogi. Redakcijo bibliografskih zapisov, ki jih ni bilo možno razvrstiti knjižnicam, ker nimajo katalogizatorja z ustreznimi pooblastili za redigiranje zapisov v COBIB.SI, opravlja IZUM.

To je samo en primer, ki kaže na to, da se večina knjižnic in katalogizatorjev premalo zaveda, da mora v koopera-

tivnem sistemu vsaka knjižnica prispevati v sistem in ne od njega samo jemati.

Novosti v sistemu vzajemne katalogizacije

Pomemben mejnik v razvoju COBISS-a bo zagotovo nov vmesnik za vzajemno katalogizacijo oziroma nov segment COBISS3/Katalogizacija. Projekt zasnove sistema vzajemne katalogizacije in katalogov v novem programskem okolju smo začeli izvajati v letu 2006. Na podlagi analize stanja, potrebnih ukrepov za zasnovo novega sistema ter razpoložljivih človeških virov smo se odločili, da se v prvi fazi najprej razvije uporabniški vmesnik, medtem ko se razvoj nove aplikativne ravni in ravni baze podatkov prestavi na kasnejše obdobje. Pri tem je zasnova vmesnika COBISS3/Katalogizacija skladna z že obstoječim vmesnikom programske opreme COBISS3, na novo pa bodo razvite funkcije, specifične za procese vzajemne katalogizacije, ki vključujejo tudi podporo za cirilično pisavo.

V aplikacijah COBISS2 potekata vnos in ažuriranje podatkov izključno v latinici, medtem ko cirilica služi samo za potrebe prikazovanja podatkov na zaslonu in v izpisih. Zato morajo knjižnice pri vnosu podatkov upoštevati posebna pravila za označevanje podatkov, če želijo prikazati podatke na zaslonu in izpisih v cirilici.

Glede na slabe izkušnje z obstoječim konceptom ažuriranja bibliografskih podatkov v vzajemni bazi podatkov in lokalnih bazah podatkov, smo ocenili, da je hkrati z razvojem novega vmesnika treba nujno spremeniti tudi koncept ažuriranja bibliografskih podatkov. V času, ko je bil sistem vzajemne katalogizacije zastavljen, je bila komunikacijska infrastruktura nestabilna in premalo zmogljiva. V sistemu je sodelovalo več nacionalnih in drugih knjižnic na področju nekdanje Jugoslavije. Za zagotovitev čim večje fleksibilnosti in neodvisnosti posameznih knjižnic je bil sistem zastavljen tako, da so pri kreiranju in ažuriranju zapisov imele prednost lokalne baze podatkov in ne vzajemna baza podatkov COBIB.

Na osnovi analize izvedljivosti sprememb koncepta ažuriranja bibliografskih podatkov smo pripravili dokument "*Ažuriranje bibliografskih podatkov v COBISS3/Katalogizacija, IZUM*" [2]. Dokument smo 5. julija 2007 obravnavali na sestanku v NUK-u [3] in skladno z njim poteka razvoj novega vmesnika COBISS3/Katalogizacija ter dopolnitve obstoječega vmesnika COBISS2/Katalogizacija.

Z uvedbo vmesnika COBISS3/Katalogizacija se novokreirani bibliografski zapis shrani hkrati v COBIB in lokalno bazo podatkov, tako kot doslej. V primerjavi s

sedanjim načinom ažuriranja pa je novo to, da se tudi vse dopolnitve in popravki obstoječih bibliografskih zapisov shranijo hkrati v COBIB in lokalno bazo podatkov. Enako velja tudi za vse dopolnitve, ki so narejene v postopku prevzemanja bibliografskega zapisa v lokalno bazo podatkov. S posebno metodo je možno tudi ažuriranje zapisa samo v COBIB-u, če zapisa ni v lokalni bazi podatkov, preko katere je katalogizator vstopil v sistem. Za potrebe spremljanja kakovosti zapisov, ki ga izvajajo uredniki v NUK-u in IZUM-u, pa se vsako stanje oziroma vse spremembe zapisov še posebej beležijo.

Zaradi praviloma veliko slabše kakovosti bibliografskih zapisov v COBIB-u je predviden za stare zapise, kreirane pred uvedbo COBISS3/Katalogizacije, poseben postopek. Programska oprema ponudi katalogizatorju oba bibliografska zapisa. Če izbere ažuriranje zapisa v lokalni bazi podatkov in se verzija zapisa v lokalni bazi podatkov razlikuje od verzije zapisa v COBIB-u, se zapis shrani le v lokalno bazo podatkov. Če izbere ažuriranje zapisa v COBIB-u, mora oba zapisa uskladiti in ažuriranje se izvede tudi v COBIB-u. Ko katalogizator stari zapis prvič shrani v COBIB, zapisa ni možno več ažurirati po posebnem postopku.

Posebnost predstavljajo tudi lokalni zapisi, ki obstajajo samo v lokalni bazi podatkov. Pred ažuriranjem mora katalogizator preveriti, ali zapis morda že obstaja v COBIB-u. Če obstaja, lokalni zapis zbriše in ažurira zapis v COBIB-u, nato pa ga prevzame v lokalno bazo podatkov. Če zapisa v COBIB-u še ni, mora katalogizator po ažuriranju zapis obvezno shraniti v COBIB. Izjema so vzporedni zapisi, pri katerih je shranjevanje v COBIB programsko onemogočeno.

Programska oprema mora omogočati hkratni vpogled v zapis v COBIB-u in zapis v lokalni bazi podatkov ter ponuditi čim jasnejši prikaz razlik med zapisoma. Še posebej pomembna je učinkovitost postopka za usklajevanje razlik med njima.

Novost je tudi uvedba kontrolnega podpolja za identifikacijo podatkov, in sicer za polja, ki lahko obstajajo samo v lokalni bazi podatkov ali pa samo v COBIB-u. Na ta način lahko določena polja vsebujejo kontrolno podpolje, v katero katalogizator vpiše ustrezno oznako. Ob shranjevanju zapisa se polja z oznako za lokalna polja shranijo samo v lokalno bazo podatkov, polja z oznako COBIB pa samo v COBIB. Kontrolno podpolje je tudi ponovljivo, tako da lahko vsebuje prvo polje oznako COBIB, drugo pa oznako za lokalno polje. Prvo polje se tako shrani samo v COBIB, drugo pa samo v lokalno bazo podatkov. Na enak način se v bibliografskem zapisu obravnavajo tudi polja bloka 99X.

Predmetne oznake in tudi preostala polja bloka 6XX se obravnavajo nekoliko drugače. Če se predmetne oznake v COBIB-u razlikujejo od predmetnih oznak v zapisu v lokalni bazi podatkov, se pred ažuriranjem predmetnim oznakam v COBIB-u programsko dodajo predmetne oznake iz zapisa v lokalni bazi podatkov, ki so drugačne. Programska oprema mora zagotoviti preglednost razlik v predmetnih oznakah v COBIB-u in lokalni bazi podatkov ter s tem čim večjo učinkovitost katalogizatorjev.

Pri brisanju se zapis izbriše iz lokalne baze podatkov, iz COBIB-a pa samo, če ga nobena od preostalih knjižnic v sistemu nima v svoji lokalni bazi podatkov. Brisani zapisi v lokalni bazi podatkov in vzajemni bazi podatkov se shranjujejo.

V okolju COBISS3 je z aplikacijo COBISS3/Zaloga realizirana ločitev podatkov o zalogi za potrebe lokalnih aplikacij od bibliografskih podatkov, kreiranih v sistemu vzajemne katalogizacije.

Ta sprememba je že prispevala k poenostavitvi dodeljevanja pooblastil za delo s podatki o zalogi. Tako smo nekatera pooblastila, ki so se dodeljevala v okviru sistema vzajemne katalogizacije, prenehali uporabljati (npr. za iskanje v COBIB-u, urejanje obvestil), nekatera pa smo vključili v COBISS3 (urejanje lokalnih šifrantov, ažuriranje lokalnih polj, prenos lokalnih podatkov med bibliografskimi zapisi, ažuriranje prosto oblikovanih predmetnih oznak).

Z novim načinom ažuriranja bibliografskih podatkov se bo sistem pooblastil za delo v sistemu vzajemne katalogizacije dodatno poenostavil. Predvidene so naslednje spremembe:

- Pooblastila za kreiranje in ažuriranje zapisov se ize-
načijo v enotno pooblastilo, in sicer za posamezno
vrsto gradiva, tako kot doslej: za monografske publi-
kacije, kontinuirane vire, serijske publikacije in se-
stavne dele. Pooblastila za ažuriranje in prekrivanje
zapisov v COBIB-u se več ne uporabljajo.
- Pooblastilo za prevzemanje zapisov iz baze podatkov
WorldCat se razširi na pooblastilo za prevzemanje za-
pisov v formatu MARC 21 iz poljubne baze podatkov
v tem formatu.
- Pooblastilo za povezovanje bibliografskih zapisov z
normativnim zapisom se dopolni skladno z novim na-
činom ažuriranja podatkov v COBIB-u. Povezovanje
bibliografskih in normativnih zapisov poteka zapore-
doma, zapis po zapisu.
- Pooblastilo za ažuriranje omejenega nabora biblio-
grafskega podatkov v lokalni bazi podatkov nadomesti
pooblastilo za ažuriranje prosto oblikovanih pred-
metnih oznak v lokalni bazi podatkov.

- Pooblastilo za urejanje vnosnih mask ostane nespremenjeno.
- Zaklepanje tipologije ostane zaenkrat samo v programski opremi COBISS2. V programski opremi COBISS3 bo zaklepanje tipologije realizirano na drugačen način.

Prenehali bomo uporabljati tudi pooblastila za zaklepanje zapisov v COBIB-u in lokalni bazi podatkov ter za shranjevanje lokalnih zapisov v COBIB. Tudi pooblastilo za preimenovanje zapisov ne bo več veljalo.

Vse opisane novosti se bodo hkrati implementirale v aplikaciji COBISS2/Katalogizacija in COBISS3/Katalogizacija, saj bosta oba vmesnika do prehoda zadnje knjižnice v programsko okolje COBISS3 v posameznem avtonomnem sistemu delovala vzporedno. Tudi nekatere kasnejše dopolnitve se bodo zaradi konsistentnosti baz podatkov morale izvajati vzporedno v obeh aplikacijah. Upamo, da bo takih dopolnitev čim manj ter da bo čim več razvojnih virov možno nameniti za COBISS3 in druge novosti sistema.

Prehod na novi način ažuriranja bibliografskih podatkov bo zahteven tako za usposobljene katalogizatorje kot za tiste, ki so manj usposobljeni. Delo vseh katalogizatorjev bo še bolj transparentno in prepoznavno. Pravilne dopolnitve in popravki v COBIB-u bodo za sistem dobrodošli, napačne dopolnitve in popravki pa bodo moteči. Predvsem pri bibliografskih podatkih, ki so pomembni za aplikacijo bibliografij raziskovalcev, bodo morali biti katalogizatorji še posebej pazljivi in spoštovati sprejete dogovore.

Kratkoročno lahko pričakujemo povečan obseg dela za odpravljanje nesoglasij in sporov med katalogizatorji, prav tako pa tudi povečan obseg dela na področju izobraževanja. Po uvedbi vmesnika COBISS3/Katalogizacija bo treba postopoma ustrezno prilagoditi tudi program izobraževanja in večino nadaljevalnih tečajev združiti v en tečaj.

Kasnejše verzije COBISS3/Katalogizacije predvidevajo nadaljnje izboljšave za doseganje večje kakovosti bibliografskih zapisov ter učinkovitosti katalogizatorjev. Predvidena je npr. uvedba statusa začasnega zapisa, različnih nivojev popolnosti zapisov, polja za izvor podatkov itd.

Nadgradnja normativne kontrole

Aktivnosti pri projektu priprave *Splošnega geslovnika COBISS.SI* (SGC) so se v letu 2007 pospešile. Projekt se je začel izvajati leta 2000, vendar je bilo sodelovanje osrednjih specializiranih informacijskih centrov

(OSIC-ev) v obdobju od 2003 do 2006 prekinjeno. V tem času, ko se je projekt izvajal samo v IZUM-u, je bil geslovník dopolnjen s približno 4.100 novimi zapisi, približno 4.000 zapisov pa je bilo redigiranih. Baza podatkov je bila vključena v COBISS/OPAC, pripravljena so bila osnovna navodila za izgradnjo in redakcijo SGC, opravljeno izobraževanje za OSIC-e ter zastavljeno delo v zvezi z dopolnitvami formata COMARC/A.

Po ponovni vzpostavitvi sodelovanja z OSIC-i je bilo v letu 2007 do konca septembra v bazi podatkov na novo kreiranih 864 zapisov (za prav toliko izbranih izrazov) in dodanih 1.624 neizbranih izrazov. Baza podatkov SGC je tako konec septembra 2007 vsebovala 11.224 zapisov za 25.400 izbranih in neizbranih izrazov [4]. V letu 2007 se je projektu pridružil tudi NUK, ki je prevzel področje geografskih imen ter področje knjižničarstva.

Pred vključitvijo geslovnika SGC v sistem vzajemne katalogizacije naj bi le-ta vključeval okrog 15.000 zapisov s približno 30.000 izbranimi in neizbranimi izrazi. To naj bi se zgodilo do konca leta 2008, in sicer ob predpostavki, da do takrat 3.000 zapisov kreirajo OSIC-i (vsak OSIC po 250 zapisov letno), 600 zapisov NUK in 400 IZUM. Vzporedno s kreiranjem novih zapisov in njihovo redakcijo pa je treba pred vključitvijo SGC v sistem vzajemne katalogizacije pripraviti še dopolnitve formata COMARC/A, razviti dodatne funkcije v programski opremi za vzajemno katalogizacijo ter pripraviti navodila za katalogizatorje.

Naslednji projekt, povezan z nadgradnjo normativne kontrole, je **uvedba normativne kontrole korporacij**. V začetku leta 2006 je bila izvedena prva iteracija programskega vpisa normativnih zapisov za korporacije v testno bazo podatkov CONOR.SI. Uporabljen je bil podoben algoritem kot pred leti pri programskem kreiranju normativnih zapisov za osebna imena. Tako je bilo na osnovi zapisov, ki so vključeni v slovensko bibliografijo knjig od leta 1990 dalje, kreiranih 6.909 testnih normativnih zapisov za imena korporacij.

Na osnovi izkušenj, ki smo jih pridobili ob uvedbi normativne kontrole osebnih imen, se zavedamo, da bo treba za kreiranje in redigiranje zapisov za korporacije zagotoviti ožjo skupino posebej usposobljenih katalogizatorjev. Oblikovanje značnic za korporacije je namreč bolj zahtevno kot oblikovanje značnic za osebna imena in če bi imeli vsi katalogizatorji možnost kreirati kratke normativne zapise tudi za korporacije, bi se pojavilo veliko podvojenih zapisov. Prav tako bo treba čim več zapisov za imena korporacij kreirati in redigirati še pred implementacijo v sistem vzajemne katalogizacije.

S testno bazo podatkov in uporabljenim algoritmom je bil v začetku leta 2006 seznanjen tudi NUK [5], ki bo sodeloval pri verifikaciji algoritma ter kreiranju in redigiranju zapisov. Po verifikaciji algoritma bo namreč možno izvesti programski vpis normativnih zapisov v pravo okolje sistema vzajemne katalogizacije, temu pa bosta morali slediti tudi redakcija in kreiranje zadostnega števila zapisov, šele nato pa implementacija normativne kontrole v proces vzajemne katalogizacije.

V dogovoru z NUK-om je projekt zaenkrat prestavljen na kasnejše obdobje, predvsem zaradi sprememb, ki se predvidevajo na področju katalogizacijskih pravil za korporeacije.

LOKALNE APLIKACIJE COBISS3

Lokalne aplikacije COBISS3 uporabljajo trenutno le knjižnice v sistemu COBISS.SI, med drugimi tudi dve knjižnici iz Italije, po ena knjižnica pa iz Avstrije in Argentine. V sistemih zunaj Slovenije se implementacija aplikacij predvideva najprej v Bolgariji in Srbiji.

Od začetka leta 2007 je v uporabi COBISS3, V4.0, z novo aplikacijo COBISS3/Izposoja, ki vsebuje osnovne funkcije izposoje in jo je možno uporabljati v šolskih ter v manjših specialnih knjižnicah in visokošolskih knjižnicah.

Od 345 knjižnic, ki sodelujejo v sistemu COBISS.SI, ima 191 knjižnic implementirano programsko opremo COBISS3. Od tega ima 182 knjižnic verzijo 4.0, devet knjižnic pa verzijo 2.4 (tabela 3). V testnem okolju se pripravlja na prehod v COBISS3 še 45 knjižnic, za prehod iz V2.4 v V4.0 pa 7 knjižnic.

Preostalih 109 knjižnic ne kaže posebnega zanimanja za prehod na novo tehnologijo, čeprav jih IZUM načrtno spodbuja in jim pri tem ponuja vso pomoč. Med njimi prevladujejo specialne, šolske in visokošolske knjižnice.

Prehod knjižnice na tehnologijo COBISS3 se začne z izobraževanjem. Osnovno izobraževanje za delo z aplikacijo COBISS3/Zaloga vključuje dva enodnevna tečaja (*Uporaba programske opreme COBISS3 – Osnovna navodila* in *COBISS3/Zaloga*). Temu sledi testna konverzija vseh podatkov o zalogi iz okolja COBISS2 v okolje COBISS3, ki jo izvede IZUM. Knjižničarji imajo v testnem okolju možnost, da se spoznajo z novo programsko opremo in verficirajo konverzijo podatkov o zalogi. Ko je knjižnica pripravljena na delo z aplikacijo COBISS3/Zaloga, IZUM izvede konverzijo še v pravem okolju.

Knjižničarji, ki dobro poznajo tehnologijo Windows, pri prehodu na programsko opremo COBISS3 nimajo težav in lahko začnejo delati takoj, ko spoznajo novo aplikacijo, medtem ko so knjižničarji, ki se pri svojem delu prvič srečajo z računalniško miško, v precej težjem položaju, še posebej tisti, ki pri svojem delu uporabljajo pretežno programsko opremo COBISS2.

Število knjižnic	Polnopravne članice	V pravem okolju		V testnem okolju		Niti v pravem niti v testnem
		V4.0	V2.4	inicialno	iz V2.4	
Nacionalna	1	-	1	-	1	-
Univ. in visokošolske	65	31	4	13	4	17
Specialne	117	31	2	18	-	66
Splošne	64	56	2	4	2	2
Šolske	98	64	-	10	-	24
Skupaj	345	182	9	45	7	109

Tabela 3: Stanje implementacije COBISS3 v COBISS.SI (oktober 2007)

Od uvedbe prve aplikacije COBISS3/Medknjižnična izposoja, V1.0, v novem programskem okolju v začetku leta 1999 pa do uvedbe COBISS3, V3.0, je bilo možno uporabljati lokalne aplikacije COBISS3, obenem pa podatke o zalogi še nadalje ažurirati s programsko opremo COBISS2.

Z uvedbo COBISS3, V3.0, leta 2005 in s tem dveh novih aplikacij COBISS3/Zaloga in COBISS3/Serijske publikacije pa mora knjižnica ob prehodu prekriti vnos podatkov o zalogi s programsko opremo COBISS2/Katalogizacija. To pomeni, da se mora večina knjižničnih delavcev usposobiti za delo z novo tehnologijo. Predvsem za velike knjižnice je prehod precej zahteven, saj morajo usposobiti več ljudi in hkrati reorganizirati tudi nekatere delovne postopke.

Nekoliko lažje je knjižničarjem, ki se na novo vključujejo v sistem, ker uporabljajo samo uporabniški vmesnik COBISS3. To je možno od marca 2006, ko je bilo v okolju COBISS3 uvedeno prevzemanje zapisov iz vzajemne baze podatkov v lokalno bazo podatkov.

Uvajanje programske opreme v knjižnicah poteka postopoma. Število knjižnic s posameznimi aplikacijami COBISS3 je prikazano v tabeli 4.

Osnovna aplikacija za avtomatizacijo lokalnega poslovanja v knjižnici je COBISS3/Zaloga, ki jo v celoti

uporablja 165 knjižnic (od 182 knjižnic). Preostalih 17 knjižnic je v pripravljalni fazi, ker so pred kratkim prešle na COBISS3 ali pa so se šele pred kratkim vključile v sistem.

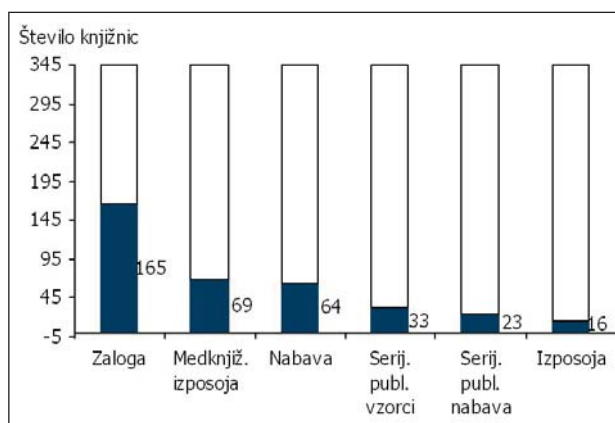
COBISS.SI COBISS3	Verzija	Začetek uvajanja	Število knjižnic					Skupaj
			Nacionalna	Univ. in visokošolske	Specialne	Splošne	Šolske	
Medk. izposoja	V1	1999	1	17	4	45	2	69
Nabava	V2	2001	1	8	5	46	4	64
Serijske publik. (nabava/vzorci)	V3	2005	-	3/3	3/2	16/ 24	1/4	23/33
Zaloga	V3	2005	-	31	24	56	54	165
Izposoja	V4	2007	-	1	5	-	10	16

Tabela 4: Stanje implementacije posameznih aplikacij (oktober 2007)

Z izjemo splošnih knjižnic poteka uvajanje lokalnih aplikacij COBISS/Medknjižnična izposoja, COBISS3/Nabava in COBISS3/Serijske publikacije zelo počasi. Omenjene aplikacije vključujejo postopke avtomatizacije dela na osnovi obdelave knjigovodskih listin, kot so naročila, dobavnice, računi, reklamacije itd. Uvedba teh aplikacij omogoča knjižnici natančno in transparentno spremljanje statusa naročil ter stanje finančnih sredstev, vendar pa zahteva tudi več znanja o postopkih v programski opremi, disciplino pri izvajanju teh postopkov ter dobro sodelovanje z računovodsko službo.

Aplikacijo COBISS3/Medknjižnična izposoja (V1.0, 1999) uporablja 69 knjižnic, aplikacijo COBISS3/Nabava (V2.0, 2001) 63 knjižnic in aplikacijo COBISS3/Serijske publikacije (V3, 2005) 33 knjižnic – vseh 33 knjižnic uporablja postopke spremljanja dotoka serijskih publikacij, le 23 knjižnic pa tudi postopke nabave serijskih publikacij. Postopke, ki so vezani na obdelavo računov v aplikaciji COBISS3/Medknjižnična izposoja, uporablja le 12 knjižnic, od tega 9 splošnih.

Velike neizkoriščene možnosti, kar zadeva uporabo lokalnih aplikacij COBISS3, so razvidne tudi iz slike 1.

Slika 1: Stanje implementacije aplikacij COBISS3 (oktober 2007)

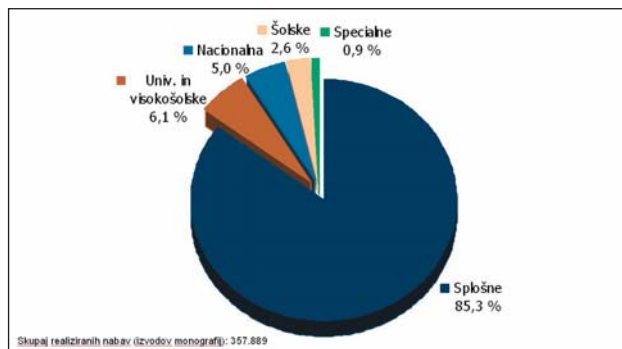
Precej hitreje poteka uvajanje aplikacije COBISS3/Izposoja, ki je bila od aprila do konca oktobra 2007 implementirana v 16 knjižnicah, predvsem v šolskih knjižnicah, med katerimi je kar 10 takih, ki so se v sistem COBISS.SI vključile v letu 2006 ali 2007.

Iz pregleda števila transakcij v okviru posamezne aplikacije je razvidno, da je uporaba nove tehnologije najbolj razširjena v splošnih knjižnicah (tabela 5).

Število transakcij v knjižnicah COBISS3	Nacionalna	Univ. in visokošolske	Specialne	Splošne	Šolske	Skupaj
Nabava (primerki)	17.947	21.988	3.369	305.181	9.409	357.889
Serijske publ.						
• naslovi	-	810	116	1.810	54	2.790
• primerki	-	903	131	5.163	66	6.263
• vzorci	-	574	171	2.887	200	3.832
• vzajemni vzorci	-	102	21	326	6	455
Zaloga	-	45.830	14.353	421.923	173.987	656.093
Izposoja	-	240	3.145	-	16.554	19.939
Medknjiž. izposoja						
• zahtevki	4.036	18.711	1.542	7.849	76	32.214
• naročila	4.048	18.532	1.519	7.306	75	31.480
• računi	79	356	2	801	-	1.238

Tabela 5: Število transakcij v posameznih segmentih (od januarja do oktobra 2007)

To, da so pri prehajanju na novo tehnologijo najbolj uspešne splošne knjižnice, je še posebej očitno v primeru uporabe aplikacije COBISS3/Nabava, saj znaša njihov delež v skupnem številu realiziranih nabav (izvodov) monografij kar 85,3 odstotka (slika 2).

Slika 2: Delež realizirane nabave (izvodov) monografij (od januarja do oktobra 2007)

Programski opremi COBISS2 in COBISS3 bosta še nekaj časa delovali vzporedno. Deloma je razlog ta, da je treba v COBISS3 na novo razviti še precej funkcij, ki jih vsebuje COBISS2, deloma pa tudi ta, da morajo vse knjižnice preiti na novo tehnologijo.

Med programi v okolju COBISS2, ki jih je treba na novo razviti, so predvsem številni izpisni programi iz aplikacije COBISS2/Izpisi in različne funkcije v aplikaciji COBISS2/Izposoja, katerih razvoj je nujen pred implementacijo aplikacije v splošne, večje visokošolske in univerzitetne knjižnice.

Še posebej zahteven bo tudi razvoj nove aplikativne ravni in ravni baze podatkov za sistem vzajemne katalogizacije, ki pa za uporabnike ne bosta opazni v tolikšni meri kot razvoj uporabniške ravni.

SPLETNE APLIKACIJE ZA KONČNE UPORABNIKE

V okviru spletnih aplikacij za končne uporabnike so novosti vključene predvsem v aplikacijo COBISS/OPAC in aplikacijo Bibliografije.

Med novostmi v spletni aplikaciji COBISS/OPAC je servis *moja knjižnica*, ki omogoča končnim uporabnikom vpogled v izposojeno gradivo, podaljšanje roka izposoje gradiva, rezervacijo gradiva, naročanje po medknjižnični izposoji in sprejemanje obvestil knjižnice po e-pošti ali s SMS-sporočili.

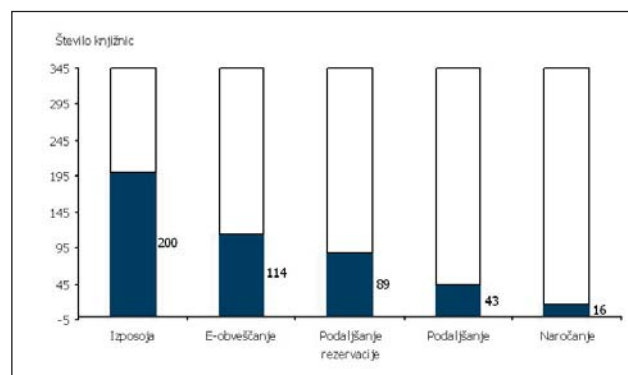
Pomembna novost v aplikaciji COBISS/OPAC je tudi uskladitev kod za jezike s standardom ISO 639-2 in uvedba posebnega podatka za pisavo. Še posebej je ta novost pomembna za sisteme, v katerih se uporablja cirilica. Projekt poenotenja uporabe kod za jezike in pisave v COBISS.Net se je začel v letu 2004 in zaključil v letu 2007. V letu 2007 je projekt zahteval veliko večji obseg človeških virov, kot je bil predviden, zato projekt

COBISS/OPAC, V6.0, ni bil realiziran. Projekt je imel nižjo prioriteto in je predvideval naslednje novosti: implementacijo standarda ISBD(CR), reorganizacijo zadetkov iskanja, uvedbo nekaterih novih formatov za prenos zapisov (npr. EndNote Web) in izločitev izpisa zapisov, za katere ni dostopnega izvoda. Projekt se bo izvajal v letu 2008 in bo imel najvišjo prioriteto.

Druge obsežna spletna aplikacija so *bibliografije*, v okviru katere so bile realizirane številne novosti: uvedba formata XML, citiranost v servisu Web of Science za zapise iz COBIB.SI, objava podatkov za razpis na ARRS itd.

Obe spletni aplikaciji izkazujeta visoko stopnjo uporabe in ta še vedno narašča. Nizka pa je stopnja uporabe funkcij, katerih implementacija je odvisna od odločitve knjižnice, ali servis sploh ponudi uporabnikom ali ne. Tak primer je npr. servis *moja knjižnica*.

Servis *moja knjižnica* so implementirale knjižnice v Sloveniji, medtem ko ga je zunaj Slovenije implementirala samo Univerzitetna knjižnica "St. Kliment Ohridski" v Bitoli. Od 345 slovenskih knjižnic uporablja v okolju COBISS2 ali COBISS3 izposoja 200 knjižnic, od tega uporablja servis elektronskega obveščanja uporabnikov le 114 knjižnic. Podaljšanje roka izposoje in rezerviranje gradiva preko spleta omogoča uporabnikom le 89 knjižnic, samo podaljšanje roka izposoje gradiva 43 knjižnic in naročanje po medknjižnični izposoji samo 16 knjižnic. Neizkoriščene možnosti, kar zadeva uporabo servisa *moja knjižnica* v slovenskih knjižnicah, so razvidne tudi iz slike 3.

Slika 3: Implementacija servisa *moja knjižnica* (oktober 2007)

APLIKACIJE ZA PODPORO UPRAVLJANJU SISTEMA

Z naraščanjem števila sistemov COBISS se vedno bolj kaže potreba po avtomatizaciji postopkov upravljanja sistemov, ki zajema naslednje aktivnosti:

- zagotavljanje operativnosti sistema,
- distribucija dokumentacije in nameščanje novih verzij programske opreme,
- implementacija programske opreme,
- vzdrževanje centralnih evidenc uporabnikov,
- prevajanje uporabniških vmesnikov in priročnikov COBISS,
- pomoč knjižničarjem in drugim uporabnikom,
- izobraževanje knjižničarjev in drugih uporabnikov.

Za sistem COBISS.SI izvaja vse naštetе aktivnosti IZUM, v drugih avtonomnih sistemih pa pristojni knjižnični informacijski servisi pri nacionalni knjižnici. IZUM sodeluje pri zagotavljanju operativnosti sistemov v drugih avtonomnih sistemih, če se pojavi napaka v programski opremi. Obenem IZUM nadzira tudi nekatere ključne postopke pri implementaciji programske opreme in izobražuje knjižničarje, ki vodijo tečaje COBISS zunaj Slovenije.

Tudi na področju upravljanja sistema je bilo v letu 2007 nekaj novosti. V sistemu COBISS.SI je bil vzpostavljen centralni register uporabnikov programske opreme in objavljen portal Izobraževanje [6], ki omogoča:

- vpogled v zasedenost tečajev,
- vpogled v evidenco imetnikov licenc za vzajemno katalogizacijo,
- izpis potrebnih aktivnosti za pridobitev licence za vzajemno katalogizacijo,
- prijave na tečaj in odjave,
- vpogled v zgodovino prijav in odjav itd.

V kratkem je predvidena vključitev novosti, ki bo odgovorni osebi v knjižnici omogočala dodeljevanje uporabniškega imena novemu sodelavcu v knjižnici in potrjevanje pooblastil za delo v sistemu; le-ta bodo programsko nastavljena po zaključenem tečaju. Prav tako bodo na portalu Izobraževanje objavljeni e-priročniki za formate COMARC in priročniki za uporabo programske opreme COBISS3.

Predvidena je tudi postopna implementacija centralnega registra uporabnikov in portala Izobraževanje v drugih sistemih COBISS.Net.

V pripravi je tudi portal za prevajanje. Z vključitvijo Bolgarije v mrežo COBISS.Net bo IZUM zagotavljal prevode formata COMARC, uporabniškega vmesnika za programsko opremo COBISS3 in priročnike COBISS3 v angleščino, knjižnični informacijski servisi pa bodo zagotovili prevode v svoje nacionalne jezike. Uporabniški vmesnik COBISS3 namreč vsebuje že sedaj več kakor 12.000 besed in besednih zvez, uporabniški priročniki za formate COMARC obsegajo okrog 1.000 strani, vsi

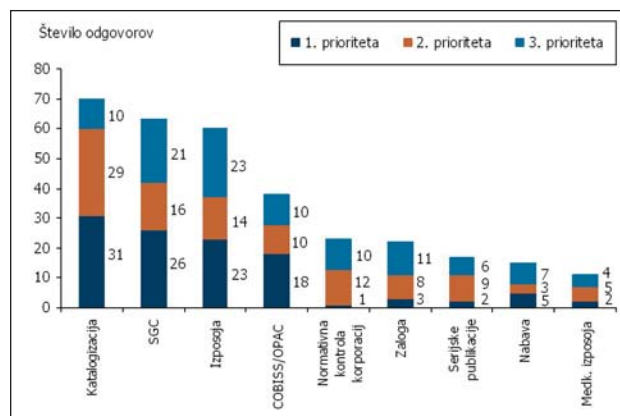
uporabniški priročniki COBISS3 pa okrog 700 strani. Z razvojem aplikacije COBISS3/Katalogizacija in dodatne funkcionalnosti v aplikaciji COBISS3/Izposoja ter dopolnjevanjem vseh drugih aplikacij pa bo to število še precej naraslo.

ZAKLJUČEK

Konec leta 2007 je IZUM izvedel anketo, ki je med drugim vsebovala tudi vprašanje o prioritetah razvoja aplikacij COBISS. Anketa je bila poslana 345 knjižnicam v sistemu, prejeli pa smo 107 odgovorov.

Vodje knjižnic smo vprašali, kako ocenjujejo razvojne prioritete za devet segmentov programske opreme COBISS. Izbrati je bilo možno tri segmente in jih oceniti s prioriteto 1 (najvišja prioriteta), 2 ali 3.

Največje število ocen z najvišjo prioriteto je dobila aplikacija COBISS3/Katalogizacija, sledili so Splošni geslovnik COBISS.SI, COBISS3/Izposoja in COBISS/OPAC. Enak vrstni red smo dobili tudi, če smo upoštevali skupno število ocen 1, 2 in 3 (slika 4).

Slika 4: Prioritete razvoja (rezultati ankete)

Enak vrstni red prioritet razvoja so podale univerzitetne in visokošolske knjižnice ter specialne knjižnice, medtem ko so splošne knjižnice dale prednost razvoju SGC ter enako prioriteto aplikacijama COBISS3/Katalogizacija in COBISS3/Izposoja. Šolske knjižnice so dale prioriteto razvoju aplikacij COBISS3/Katalogizacija, COBISS3/Zaloga in COBISS3/Izposoja.

Reference

- [1] Platforma COBISS. Dostopno na: <http://www.izum.si>.
- [2] IZUM (2007). *Ažuriranje bibliografskih podatkov v COBISS3/Ka-*

- talogizaciji, V2.0 (Delovno gradivo)*. Maribor: IZUM. Dostopno na: <http://www.izum.si>.
- [3] IZUM (2007). *Zapisnik sestanka s predstavniki NUK-a*. Maribor: IZUM. Dostopno na: <http://www.izum.si>.
- [4] IZUM (2007). *Poročilo o delu OSIC-ev pri pripravi Splošnega geslovnika COBISS.SI za obdobje od 1. januarja do 30. septembra 2007*. Maribor: IZUM.
- [5] IZUM (2006). Dopis NUK-u o programskem vpisu normativnih zapisov za korporacije v testno bazo podatkov CONOR.SI (3. maj 2006). Maribor: IZUM.
- [6] IZUM (2007). Portal Izobraževanje IZUM. Dostopno na: <http://home.izum.si/izum/izobrazevanje/>.

Opomba

- 1 FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records – funkcionalne zahteve za bibliografske zapise)